

Piarres Hegittoa istorio kondan: zirtzilen mundua¹

ANTTON LUKU

Ttipien mundua

Piarres Hegittoa izenpetzen zuen Pierre Duny-Pétrék, entzute handiko garaztarrak. Biografia ospetsu bezain atipikoa agertzen zaigu horrena. Gizon bertutetsua egoten da gure oroitean, adimen bizikoa baita jakintza eta memoria zabal-sakonekoa. Ikusten zuen eskaner batek bezala Garaziko jendartearen geruza eta azpi geruzen artean, historiagi-learnen eran susmatzen zituen emaitzen kausen bila zihoan. Baina Piarres Hegittoaren izenak gehienik gogora ekartzen digu *Xirula Mirula* esapide eta formulen bilduma, *itsua* nork eginen duen erabakitzeko hurrek erdi kantatzen dituzten *kilixki kalaxka* haiek, Laboak sublimatu *Zai zoi bele* bezalakoak, euskararen berreskuratzen izerdi botatzen edo kasko berotzen ari izan garenoi hizkuntzaren zailena zitzaiguna, etsitu baikara bakarretan euskara bizi hori gurea izanen zenez sekulan, zirtolari eta ditxolarien aisezia ikas daitekeenez ardura burutik pasatu zaigu eta. Gehiago irakur edo entzun, eta iruditzen zitzaigun urruntzen ginela beti hunki nahi genuen euskara fresko eta bipil horretatik.

[1] Iragan urtean omenaldi berezi bat egin zitzaion Piarres Hegittoari bere jaioterrian, Donibane Garazin. Hitzaldi eta ekitaldiez gain, haren liburu bat eman zen argitara: *Idazlanak*. Liburu interesgarria gure ustetan, batik bat bertako ahozko literatura eza-gutu nahi duenarentzat. Liburuan bertan eman zuen argitara Antton Lukuk segidan datorren artikulua, artikulua interesgarria benetan.

Ipuin horien irakurtzean sartzen gara Hegitoaren ekaian. Dena soi-
nu da hemen, grafiatik haste. Lafonten informatzaile zenak bazekien
orduko batuari behartzen baina hemen baliatzen duen transkripzioak
Garaziko euskararen musika digu helarazi nahi, inflexio guziak barne.
Ofizio guziek badituzte berenak, sakreek edo ele pleguek egiten dituzte
pertsonaiak, eta metonimiak argazkia baino gehiago erraten duen beza-
la, salatzen dute hitz ukaldiek potreta bera ikusi aitzin. Pertsonaien esa-
pide eta interjekzioak, hitz ezagunen ahoskera norbereganatua, euska-
raz garelako hemengo edo hango, donibandar edo bortuar, euskaraz
Garaztar. Testu hauetan Garazitik kanpokoak beren euskaratik dira eza-
gun, izan zuberotar, ahetz, edo zaraitzuar.

Onomatopeiek, hitzek edo esaldiek baino gehiago diote eta bizi bada
bat Tarrapatanean, Mehetegian, edo Haizetegiko jauregiko noblea bada,
ez du eskatuko irakurle/entzuleak tesia doktoral bat jakiteko non dabi-
len, alferrik dira Proust edo Saizarbitoriaren deskribapen finak, hitz
klasketarik ulertzen dugu zer nolako jendeak diren kontakizunean bizi.
Ezkaratzetara ausartzen ziren bisitarien rolean gara, esposiziorik gabe,
eta ikusten ditugu berehala delako etxearen erraiak. Haika mutil kan-
tuaren etxaldea gure ingurukoa den bezala.

Hemen atzeman istorio anitzek fabula egitura dute, erakaspena da-
ramate berekin eta aise begitantzen ditugu, ilar bihikatzean, amama
gaz-semeari kontatzen, tiro batez bi xori, bizia ikas dezan. Batzuk ezagu-
nak, emazte azkarra eta gizon ttipi eta ahularena konparazione, ahalbi-
detzen baitigu ondorioztatzea “gizona gizon dagola saski petik ere”.
Beste batzuk berridatziak eta entzuten dugu oihartzun baten gisa Txo-
min Ezponda txiste kontatzen, istorio belgikar bat euskalduntzen molde
herrikoi eta eskarnia ezinean. Fabulisten jakintza nabaritzen da *Zerria
eta Mandoa*-n, kabalei garraiarazten dizkiegu jendeen arteko liskar eta
antonimiak, bizi filosofia darabilte ere nonbait.

Ezen herriaren, edo zehatz izateko, ttipien filosofia edo kontsola-
mendu izan nahi dute jende hasek arras berenak dituzten solas hauek.
Gerla ondotikako klase ertainaren diskurtsoaren hegemoniak obso-
lezentziara edo ahanzturaren linboetara igorri baititu, bazter ditzakegu
beren naif kutsua, beren iragankoikeria larriarengatik, ez dutelako, us-
tez, gehiago interesik.

Gosea iragana zaigulako. Espainiako eleberri pikareskoak, *Comme-
dia*-ko zanniek gosea partida duten bezala, nabaritzen da hemen ere

mahaiaren betetzea egun guzietako axola bakarra dela. Ez dakit haatik hain iragana denez: Eñaut Etxamendik, solasak hara ekartzen duen aldikal, egiatasun izugarri batekin arra bizitzen du haur zelarik zangoko eritasuna zuela, etxen tripa inutil bat bezala ikusten zuela bere burua eta hain zuzen burua bederen xuxen zuelako igorri zutela frailegai Belokera. Deus ez jatekorik eta jatekorik gabe alaintso azkar ezin jalgi, eta gero jatekoa bester ezin forni *Pettiri ttipia eta behia*-ren argumentua genuke. Zeren haurrek ez badute hil ala biziko auzi hori ordu deino trenkatzen, herresten mundura kondenatzen dute beren burua, behi kakan ihalozkatuko dira bizi guzian, aza petako bareena baitaiteke haien patua, edozein baratzezainek lehertzearen arriskuan. Kontsolatzen gara ardura gu baino tristeagorik bilatzean, sarri ikusiko dugun bezala komunitatetik kanpoko miserietan biltzen dugu gure munduaren baitan sinesteko fedea. Gose solas beti, anitz oroitarazten digu *Apezaren janketa gaitza*-k barur eta mehe berezko eta behartuaz, *itzulipurdikatzea* zirtzil teknika ezagutua baliatzen duela, ezen apez ahetzak zerri beharriaren laurdenaren laurdena jaten badu Pantzartez, ihaute asteartez, zer zuten bada besteek tupinean? (Guri erraten ziguten beti apezteko, oilaskoa janen genuela igandero, ez genuen ontsa hartzen, zeren guk jada oilaskoa jaten baikenuen aste egunez batzuetan eta guretarik batzuk jada ez zuten maite).

Goseak klase borroka bezalako teoria kasik erosokeria gisa pasaraz lezake, gosea bizi eta urrun dutenen artean hierarkia sozialen eskala zapartarazten duelako. Hortaz, sinbologia kasik ezin irakurria dute ipuinek batzuetan, artzaina apezaren ikustera doa makil berria harturik: zer zaigu guri jakitea, makila ere jantziaren pieza zela, zer ekarriko digu oroitzeak Iturralde/Lafitten bertsoek diotena “non dut beribila... banoa eskutan makila” Makila pobrearen autoa zen. Irri hori auto defentsa da, klase kontzientzia baten aldarria ja.

Ezterenzubiko arima herratua-k drama kutsu sarkorra dakarkio ipuin bilduma honi, toberaren hatsa dario, injustiziak hila heldu zaigu justizia eske, nonbait ohorea balitz bezala jendarte horren azken haizoblia. Beti berak petzero ere bestalde. *Donibaneko merkatuan Garazi*-n auzitegira deituak ez du ordaindu nahi, astoa ausiki duen esperearen orde. *Etxeko karrota saltsa*-k irriz estaltzen ditu itxuraren salbatzeko indar tristeak, norbait jiten balitz ere ez dezaten jakin, hor gaindi, gure etxen saguak gazitegian umeak hazten dituela.

Artoski irakurtzen hasten bagara ikusten dugu ez dela ipuinen kogatzen den Garazi hori oraingoa baino gehiago. Ikusten dugu Doniane batetik eta bere inguruak bestetik, merkatuek, feirek Donibanera deitzen dituzte bortuarrak, beherekoak baino soraio eta azkarragoak, halakoa zen arestiko saski garraiatzailea, holakoak dira artzainak eta behorlegitarrak, gure lurraren muga, erran nezake, kasik zaintzen dituzten sentinelak edo mastariak. Xelebrekeriak, basakeriak Ezterenzubin daukate ostatu, mozkorrek, atso gizonsek, borturako bidea hartzen dute merkatu arratsetan, eta bidean... gertakariak *gertatzen* edo *kontatzen* ja, sineste eta aspaldiko istorioekin berriz nahasten Zuziñate edo Oluntze bezalako leku madarikatueta arraberritzen.

Espainiako karrikan bizi izan da haurrean Piarres Hegitza, merkatu egunez laborarisen astoak irriz ari zirelarik harresien kanpoko aldean, bizia, erresistentzia denbora barne, kanpoan pasatu baitu gero, funtzionario guziek bezala bere Frantziako itzulia egin du eta maite ukan zuen Euskal Herri hura ikusi du desegiten, aldatzen, modernizatzen nahi bada, arrotzen. Nehork ez dio zurrumbilo horretan, salbatze eta museora igortzeko tentazioari buru egiten ahal, eta sentitu duke zerbaiten egiteko beharra.

Hortik ipuinei darien usain kostunbrista, folklokeriaren tentazioa, Donibanen barne turismoa borta aitzinean hasten baitzen. Desagertze programatu batera kondentatua zen mundua paperean iltzatu behar zen ordu zeino. Ofizio ttipiak hor dira, jatearen truk lan egiten zuten jornalariak, garraioan ari ziren mandazainak, baina kantutegi zaharrean agertzen bazaizkigu ere galdu dugu hauen esanahi ironikoa. Hemen bizirik itzultzen zaizkigu eta zur kamioi gidariei badute egite ez dira halarik ere arras berak. Bortutik mando kakoletan jausten da ardi ongarria. Jendarte xuhur hartan deus ez zitekeen galtzera utz, deus gutirekin bizi zen eta irriak asetzen zuen haragi eskasak baino segurago. Nork ulertzen du orain zer erran nahi duten, emazte baliosak barneko eta kanpoko lanak oro egiten zituen hitz ukaldiek? Ez du hemen ene ustez etnografia lehen helburu, nahi du sendi dezagun, hauteman dezagun Iruñea maitea hor berean Urkuluren beste alderdian, entzun ditza-gun harri eta bee, ue eta hii, sakreak, oihuak, irriak, zinka bezain bat bateko, bortitz, lur eta bortu jende horien mintzoa gure dezagun.

Oinez ibiltzeak denborari buruzko harremana aldatzen zuen, ez zen bide hura debaldetan egiten ahal, kalkulka ari ziren denak denborari

denboraren ebasteko eta bidea bezain luze den eternitate horri ez zitzaion kontrastez baizik ihardesten ahal, ihurtzuriaren heineko abiadurako zirto edo ditxo batez baizik. Mando eta astoen erritmoak bi hitzen sakatzeko artekoa uzten zuen, piko baten sartzeko, jaukitzen zitzaizkion haurrak eta neskatilak aho handi fama zuen mandazain bati eta errefera biltzen ere.

Kiki Harluxet zenak kontatu zigun behin bere osaba batek ikusi zuela Behorlegi Lopiztegisa bere mandoaren gainean merkatura abian eta haren kitzikatze nahian erran ziola: Zer mando ederra duzun Maddi! –Hi bezalakoa ukan balu aita ederrago izanen zuan. bildu zuen erantzuna.

Donibaneko merkatuan bi soseko baxera saltzaile kaskoinak oihuka... Manezaundi eta Barbieren idazkien apal berean oha gintiro pasadizo hauek oro. Ezberdintasun batekin. Koldo Izagirre eta Xabier Mendi-gurenek beren antologian idatzi zuten bezala, azken bie ageri zitzairen mundu horren gainetik idazten zutela, oniritzia bistakoago bazaio ere Zubiriri, Hegitoari berriz, karrakatzu ere ez zaio ageriko mespretxu ttorttarik, deskribatzen dituenak kideak ditu, bizikide edo jendakikoak xeble badira gehiago oraino. Sarri aipatuko dugun Pettan begiluze guarda, ez bazuen aita, aitaren laguna bederen. Gauza bera erran genezake Harrugetek *Ihautiri solas-en* baliatzen duen diglosia, frantses eta euskararen nahasketan, uxerrarena euskara dakien frantses batena iduritu zait beti, hemen dagona fran-tsean bizi izan den euskaldun batena delarik.

Merkatuko mahaiak astoak uzkailliak, mokoka partidak, joka berdin, merkatuetako aste guzietakoak ziren, kontatuak eta errepikatzearen bortxaz hobetuak, telebistak hil duen narratibaren ekaia eta piperra ziren. Zein aise ikusten ditugun lehen zinema mutuko agerraldiak, Chaplin eta Buster Keatonen *slapstick*-eko hanka sartzeak gure zaharrak zumea bezala pleaturik uzten zituztenak. Burlesko hori ez baitugu hainbeste preziatzen orain curriculum ezberdinek erakutsi baitigute Boileau segituz *Misanthrope* gehiago dela *Scapino*-ren makil ukaldia baino. *Nausia-rena erbia-rena* apalago da?

Ez gaudeke luzeago gezurrean, zerbaitek jenatzen gaitu irri mota horretan, baina ez da Hegitoarena, ondotik umore horrekin egin izan dena baizik. Pierre Moureu-ren *Les Basques à Vichy* edo *Les kaxkarot au commissariat* esaterako. Diglosiarekin konpontzekoa duguna oraino ere

aho zulora botatzen digutenak. Beti euskaldun xelebre, arlote eta zozo horiek hirian, beren ardi gasna harjoak ateratzen *palace* giroan, beren urgulu faltsuz ridikulua koloriatzen, ustez eta ontsa ateratzen direla, populuaren duintasuna herrestan uzten eta hizkuntza arbuiazten dutelarik aldikal barnago bere seme alaben baitan. Holako kutsu zerbait atzeman dakioke *Beherapeneko onjo biltzaileak-i?* Hegitoarenaren helburua ote zen...

Frantxoa Irigoienek kondatu zidan, autoak ez zirelarik oraino arras sartuak hemen gaindi, gerla ondokoa da beraz, Suhuskuneko karrazainak bere herritarrak merkatura eramaten zituen eta autobusaren giblean erremorka bat bazuela, laborariek saltzeko kabalak horretan ezartzeko. Gizon hori biziki euskaltzalea zen, hemen gaindi ezaguna den familia abertzale baten sortzaile, eta hots, beste ezaugarrien artean sudur ohargarria omen zuen edo hola ikusten zuten ja ingurukoek. Merkatura heldu orduko salgaiak jausten zituzten denen artean. Behin urdea bazutela horien artean eskapatzera utzi zuten. Karrazainak oiuhu egin zien Lot zaitezte urde horri, zer deabru, buztanetik bederen eta han ari zen batek: hire sudurra bezain luzea balitz ba. Pobreen irria da, salda eskasak baino segurago asetzen baitu bai, baina euskaldunen irria erran geniezaioke menturaz, jada beste norabait so hasi zen Doniane hartan.

Izan ere, ipuinez ipuin ohartzen gara uzten dugula fabulen mundua errealitatearekin topo egiteko, *fait divers* kazetaritza batekin, egunero-kotasun eta errealitate batetik begiratzen du lur parabisu batetik baino. Biziak fondo amankomun hori beti arraberritzen baitu eta duda ere jautzen zaigu artetan, maskarada Kabana bati beha gaudelarik bezala “baina hau egiazkoa du edo ez?” Segur gauden. Jatorri erreala dute anekdota anitzek hemen, pertsonaiak denbora berean fikziozkoak eta errealak dira, Jakes Turrut eta Bettiri Uhartekoa bezainbat. Xipri Arbelbidek bakarretan erran du: Zer balio du istorio bilatzen eta asmatzen aritzea, errealitateak hoberenak fornitzen dizkigularik. Montoiak berriki zion egia beharrezkoa zaigula anitz kentzea sinesgarria egoteko.

Ezterenzubiarrak anitz zitutzen ditu Hegitoak, tradizio horretan jada famatuak zirela seinale. Errepikatzen zaizkit, ene hogeituroko Ahotzaeneko egonaldietan entzun Bibi eta Ferminen gazte denborako balentriak, Malbeiko oihanean egun osoan luzean segan ari izan ondoan eta Ezterengibleko bidean heldu bizikleta zahar batzuen puntan, batere argi, ez arrestiarik gabe eta gibelatik Lexaroko Janpier oihuka, beha

egoteko, xifritua baitzen bakarrik gauean, ezin segituz pedaletan indarka, otoi gelditzeko *kakile* zela eta igurikatzeke. Pezoin peko aldian pantalonak behehitarik ari zelarik lanean estekatu zizkiotela gatinak bizikletari, bestea orainokoan ohartua ez zelarik Iturraldeko lamin iturriaren heinean zeudela. Bietarik batek argi zerbait edo sua ezarri zuen parreko sasia. Berriz bizikletara igan zelarik eta azantza entzun, begiak hari so sasitik, uste ukan zuen laminak ari zitzaizkiola tiraka gibeletik, pasatu zela sekulako ziuntan besteen aitzinera, eta orain haiek zutela ezin segitua. Istorioak herriaren itzulia egin zuen haren bizikletaren errotek baino fiteago eta dudarik ez da oraingo autoa baino biziago sartu zela hori Donibane hirian.

Ederrena Ezterenzubiko artzain bati entzuna eta adi egon, ez naiz ene kondu jartzen, Piarres Hegitua munduaren bila nabil beti, delako artzaina geldiarazten dute Azkarateko zelaian hede xuriek alkoholemia kontrola batean. Bi jendarme beraz, hemengotu bat, ehiztaria, gure bazterrak ezagutzen zituena eta gazteago bat, *igan* nahi zuena iduriz, promozio baten menturan, xuhail eta mehakoil:

Potoloak: Nondik heldu xira hola. (bestea zuhurtzia handiz, miratuz kasik, gidatzen zuela oharturik)

Banixin joan den hilabetean marroa prestuz emana Esnasuko bentako ene lagun bati, eta behar ordua bainuen biltzera joan. Eta hark, ezagutzen duxu nolakoa den, ez nintzala hola joanen etxera, eta askaria eman eta mintza eta mintza eta sartu 'txu betiko lagunak dituztan Bankar batzu, bazketan elkarrekin egonak eta aspaldiko partez, ttarraka bat behar ginuela elkarrekin egin. Han gintxun oraino arratsaldeko bi oretan eta han berean baskaldu. Gero egin dixit behar nuela bidaia bali arratsaldea edozein gisaz xahu izanki, ez nintzala gero ere aiseago berriz jinen sasoina aitzinerat joatearekin, ta Urepeletik pasatu, sos puska bat zor bainakon bati eta Bentatik telefonarazirik, eta zerri karrikan egin hitzordua, han ez nindutela aratsaskaria egin gabe joatera utziko, eta kafea eta erremorka eta nagusiarena eta hara hemen nuxu. Deabrua sar balakio.

Mehakoilak: Bon uste dut beharko duzula balonean ufatu.

Artzainak: Baina ez nuk sinesten edo zer?

Hemengo istorio horietarik anitz arratsaskari baten inguruan finitzen dira, indartzen dute ilusio hori pottoki herri batena, eden edo

arkadia galdu batean zeudela gure zaharrak, non denak ontsa ziren elkarrekin, denak lagun edo elkar atxikiak. Ez gaitezen engana. Ez zuten hauturik, bizi beharrak egiten gintuzten lotuagoak, luxu bat zen kaka hire erratea auzoari, itzulia ematen zuen kukuak laster eta guhaur ginen eskalearen rolean gertatzen. Jakin behar zen konposatzen. Ahozkotasan horren estilistikak behartzen du egin ahala guti kontatzea. Etengabeko trinkotasunaren bilaketa horrek testuinguruak ez dizkigu ematen eta ipuin mitologikoetan bezala oraingook, hitzez hitz hauen ulertzeko, erabil gida behar genuke. Istorio berak pertsonaia batek kontaturik, edo parrekoak, erliebea ezartzen du puntu desberdinetan eta berridazketa batek erranarazten dio jatorrizko sentsuaren kontrakoa.

Gorrien mundua

Jaun erretorearen gasna istorio bera kontatzen du Piarres Lafittek Janbattitt Orpuztanek argitaratu *Istorio misterio* bilduman. Bukaera bera dute: gasnak mututzen omen du eta laborariak han, artzainak hemen, etxera eramaten dute, etxeko anderearen isilarazteko. Istorio mota horretakoak Euskal Herri guzian erraten dira, pertsonaien arteko harreman bera dute, Pernando amezketarraz oroitzen gara arrain handi eta tipia apezarekin partekatzen ari, hemen bezala, hots, etxeko probetxu ari dira denak. Teorian, jendarteak hola erakusten du, apeza da argi eta jakintsu, petzeroa ez jakin. Jakintzari beste jakintza oposatzen dio Pernandok: zirtolariaren ahogorrikeria eta kopeta. Lafittek, nehork ez dio ukatuko jokaera herrikoien ezagutza fina, istorioa aldatzen du, biziki arin eta abilki, ez da harenean apeza zikoitza edo zuhurra, gelaria tuntu-lina baizik, apeza hori baino gorago dabil eta default onargarriagoak ditu. Euskararen zerbitzuko dagoen zentsura soft deituko dugu. Baina ez du kentzen, bukaerako zirtoaren ulertzeko, ezin zaigula ahantzi hemen badagoela afari bateko bi auzoen arteko anekdota bat baino gehiago. Irri egingarritasuna heldu da apeza eta artzaina klase sozial berekoak ez izatetik edo den bezala errateko, hierarkia sozialeko bi muturrekoak ziren.

Artzainaren semea-n apezak behartzen du sinatzera, uler dezakegu gomita bezala edo larderiatzeko. Artzainak eta semearen *ahantzen* du. Otoitza desitxuratzen eta desbideratzen du, sorginek bezala otoitza aldatzean bere alderdi sakratua makurtzen du. Sineste monolitiko eta gorrena erlatibizatzen du umorez eta kontra uhina sortzen, kritika, durdu-

za, kontra botere izateko ez da aski, agian. Funtzionatzen dute Elizari lotu istorio horiek Stalinen denborako txisteeek bezala, ezin bertzean, oposizio mikorik ere ez delarik legezko ez du istorioak eta umoreak baizik buru egiten ahal botere absolutuari. Irria bederen. Totalitarismoz emokatu horman arraidura ttipi bat. Zainetan jartzeko aski.

Istorio hauetan Eliza instituzioa da, estatua ia anitz jendeentzat, *Escualduna* kazetak ideia ultramontanoak hedatzen ditu igandez igande. Boterea dauka Elizak: fisik ez duten etxeetan dexima altxatzen, apez partea deitzen da hori, *Jaun erretorearen gasna*-n ezagun da. Lege gizonaren heinekoa da apeza, lege horri sakratuak ematen diolarik eztabaidaezinezko aldea, eta hutsezintasun bat, erregistroan gaude, denbora be-rean. Bistakoa da ezin dela molde dialektikoan horri kontra egin; ezin diogula hark anexionatu argumentu pisu berekoetatik joka.

Apezak biziki hemengoak dira, *naturalak*, panoramakoak zein jatorrizkoak, baina ez dira *gutartekoak*, juje baten etxean sartzen da haie-nean, arras ulertzen ez dugun logika bat dabil katixima saletan, euska-raz izanik ere eskola bezain ilun da unibertsoa, eta hau da ttipien duin-tasuna, ez zaizkie jende horiei “non kakiten dugun” kontatzen. Apeza gizon ona da, badaki gazitegiak hutsak direla etxeetan, baina ez gara holakoen zaietan pleñituko eta orduko ikasia dute haur tzarrek negar ez egitean datzala jende hasen ohorea, etxeko sua etxeko hautsez estaltzen dela. Eta zer jan duzue?-ri talo eta gerezi ihardesten diote. Menturaz lagunekin gerezi ohointzan ibili ondoan salba bide diren gezurrak beste gezurrez kukutu behar baitira.

Proporziorik gabe da ordain-beharra Elizaren funtsetan, egun guz-tiz zirtoka ari garenean, igorleari errefera itzultzeko hitz baten aldatzea jokoa den munduan, otoitzari egiten badiogu silaba baten brexa, infer-nuan eternitateko egonaldiz ordaintzen da. Sakratuaren absolutismoari tribalitatez ihardesten zaio, eta beraz *katiximako istorioak* dira erantzun posible bakarrak. *Katixima ikasi behar* narrazioan apezaren galde gorari: Zer egin behar da ohera joan aitzin? haurrak erantzuten dio : atorra ontsa tiratu ipurdiaren pean. Larzabalek bazuen umore horren berri, eta biziki jostatzen da *Etxahun*-en une dramatikoenean, Etxahunek bere la-gunari tiroa eman baitu, gizonen artean trenkatu behar dutelarik nola joka, haurra alegia ari da katixima ikasten, alegia maingu eta ama ho-rrren gerizatzekeo egiatzki gezurrean.

Ezterenzubikoak dira hauek ere, behin situazio berean apeza hasi zen katiximaren errezarazten eta honelako galdera zerbait bazen: Aita Jainkoa da? Eta artzain seme zelakoan bekan elizara hurbiltzen zen putikoak erantzun zion: Jaaaaa! Gurea ez duxu Jainkoa ez, artzaina duxu, gu jende xeheak gitxu gero. Edo Piarre Ehuleari aipatzen niolarik Atabururen bestalderdian dagon Muskildiko parroko potza gunea irri batean erran zidan “Badakixua zer izena duen horrek? Aluipurdi, eta beherago sartzen baxira bi erreka biltzen ‘txu hola eta hura : Iztapai. Ostatu zapartu zen irriz. Ontsa kasu ematen badakoxu, orain ere, ageri ‘txu markak, han borda aldea bazuxun eta senar emazte batzu bizi zitxun han. Haurra ere bazixien hola tarrotua eta ez eskolarat ez katiximarat batere abiatua. Ta orduko apezak, alimaleko astapitua zuxun, igorri zixin komixionea behar zuela ondoko osteguneko apez etxeko alderat agertu. Mando kankaila baten puntan jin zuxun ba eta urtea abantxu fini kominionea prestatzen ari apeza eta erran zakoxun: Nor hiz, nondik heldu hiz? Eta mutikoak: Aluipurditik. Non duk hura? Iztapaieko gainekaldian. Hortan zanpatu zixin baina hark ba zixin holako bat ikusirik eta gu joan gitxun etxerat egun hartako katixima ikasirik.

Ezpal berekoa da *Eguberri xahar Garazin*. Gauerdiko meza aitzineko afari paganoa, lagun artekoa, eta Olentzero ikusten dugu bortutik heldu, hemen kapoiak ez baina gerrenean errearazteko bildoskia besapean. Gaztainak, gasna gogorra, sotoko oporra mahaian, Epikurok berak ukatuko ez zuen afaria. Solztizioaren gaueko lagunartekoa, zirtzilak hor bilduak, arnoa, kontakizunak eta espantuak. Kanpoan elurra eta karroi-na. Elizaren deskribapena ezin ederragoa da, dimentsio kosmikoa dauka eta hor Jesus haurraren sortzeko egina da munduaren maketa bat izar eta guzti. Mezan talo botatzeak, pastoraletako artzainak ekartzen ditu guregana, Eguberriko gauaren memento gorenean eliza iragaten dute ez aingeruek, baina gure jakietan arruntenak, hoberenak ere nahi bada, ostia ere ikus daiteke ogi botatu horretan, urrun pusa daiteke metafora, urtzo xuria bezain arin, taloa izpiritu saindua egiten da, blasfemaren mugan gabiltza, baina eskandalua ez da xantzaz lehertzen. Behar ere Jainkoa edo aingeruak gurekin dira, arraileria goseekin, eta baldin bada ontsa jostatzen dira zirtoka egun guzian beren hodeien hagin gurian luze-luze etzanik.

Izan ere Anuntxi Aranak biziki ongi erakutsi duen bezala, badira manera ezberdinak gauzen neurtzeko. Hedatua eta onartua da orain ekialdeko sineste berria zaharren gainean finkatu zela, tokiko kultu

lekuak beila guneko anexionatu eta sinkretismoa jarri zuela bere alde. Baina ipuin zaharretan gurutzatzen ditugularik ja, San Josep edo Jesuskristo, deabrua berdin, iduri du lehengo laminak bezain errazak direla enganatzeko, biziki jende eta erreakzio lurtiarrak dituztela, hots gutartekoak dira, blasfemaren arriskuan, lamindurik ager dakizkiguke. Nehork ez du ukatuko Ama birjina bera andere handia dela, apez eta fraile guziek buru muina arraildu dute hari aira dakizkion kantika beteginenak baina gure amatxiak mintzo zaizkio komunionekeo lagunari bezain aise. Eta ene ustez apez ebanjelistenei ontsa ateratzen zaie afera, hortako ez zaiokie Lafitteri ipuin mundu guzia aiher, Larzabali gutxiago oraino, baina egia da hau apez gorria zen. *Oluntzeko basa anderea-k* lami-netik dauka, andere dena mariatik gehiago izatekoz. Baina nola harri, istorio herrikoi horiek lege dute handi-mandiek gu baino gehiago ez direla frogatzea, betegintzarrea ez da mundu honetan posible, orduan hara, antzinateko jainkoak jausten zirenean guregana, gure akatsak hartzen zituzten laster. *Haizetegiko* jende horiez ez gara biziki bekaizti, buruan jauregiko hegazpean bezainbat haize dabilkie eta.

Zeremonia gorenak, Lapurdiko euskara paregabeaz kantaturik ere, erretaula urreztatuenak kandelen argietan dir dir, intsentsua bota genezake zalitaraka ontzietara, halarikan ere elizak ez dira jendez baizik betetzen, zirtzileria hori, gutartekotasun hori da apuñatik kantuz ari eta Jainkoak eginak baikara gu ere, nola segur gaitetzke ehuneko ehunean, ez dela bat piziletuko edo kakiletuko solemnitate gorenean, ez garelako denak, gaizo tristeak, jendeak baizik eta norbaitek jakitekotan Jainkoak behar luke jakin berak baikaitu egin bere irudira.

Ipuin bilduma honen perla bukaerako atxikiko dut baina hau ez da ene ustez txarra ere. *Zantzin mensa* Jesus Kristo gure Jaunaren pasionea entzuten galerietan eta merexi merexi oihukatzen erromatar higuin-garriek jasanarazten dizkioten tortura aipamen guztiz. Jasan ezina da. Eskandalua litzateke edozeinek erranik. Hor aldiz saiheska ezina da, isilarazi ezina, ments batek erraten baitu. Zaila da hor *Herriko bozak*-eko Xixon ez ekartzea gogora. Zaila da ez ulertzea zer eskandalua zitekeen hori orduan, edozein oraingo bekatu arrunt infernuz ordaintzen zen denboran. Jesussek berak pasionea jasan duelarik juduen sententziaz, Escualduna kazetaren antisemitismoak hor dauka iturri, eredu ez bada ere, dramatizazioa izugarria da elizan eta bukatzen da karkaila animale batean... Nolz hori?

Euskal umorea, ipuin hauetan, herresta guzien ahotik jalgitzen den umore guzia, zirtoan oinarritua delarik, ateraldian, originaltasunean, ez dakit bertakoa den, hasteko preziatuena segur, mentsa behar da izan urte guztiz gauza beraren kontatzeko. Sineste handia behar da larderia eta zigorraren betierekotasunean uste izateko erritual pisu horrek lehertuko gaituela nehork deus deus erran gabe. Mentsa behar da izan ez ohartzeko baita mentsa ere horren errateko arriskuaren hartzeko. Irri hori totalitarismoa biluzirik uzten duen irria da, eta ments hori antzerkiko eroa da, bufoiaren kopeta da hemen zapartatzen. Zantzin mentsak ematen digu giltza Piarres Hegitoaren munduaren ulertzeko, ihauteriaren mentsa da, Jakes Turruten tronpeta dabil karrika dantza jo egiten Espainiako karrikan, Piarres Hegittoa haurra balkoinean da berak zion bezala karkailaka irriz.

Zirtzilen mundua

Santibate Garazin testuak ez du dudarik uzten. Gure ihauteria eta antzerki zaharraren ezagutzaila fina da Piarres Hegittoa. Nehon ez dira rolak eta funtzioak ditxoaz idatzi testu horretan bezain ontsa deskribatuak, xehetasun eta zorroztasun berarekin. *Libertitzeaz*-en idatzi nuen jada nonbait bi gerla hauen arteko labirinto ideologikoan desagertu diren zirtzilen rola zuela hor hartzen Hegittoa. Ez digu xingola edo xilintxa bat ere barkatzen deskribapen trinko horretan, ekintzan dantzazatzen ditu, baina sustut karrikan zebilen irria oroitaratzen digu edertasuna bere lekuan utzirik.

Dekoratua marraztua da pintore baten begi eta eskuz, eta Espainiako karrika puntatik Zitadelako karrikan pintatzen ari zen Harruget lagun zaharrari toka ari zaio. *Ihautiri solas*-en ageri diren arkatzezko marrazkiak plazara deitzen. Hemen aipamen soila izanik ere nahi nuke Ellande Duny Pétréren intuizioaren aitzinean boneta ezkerreko eskuz kendu: Louis Sagardoy-en iskribuak ezartzen baititu bere aitarenen ondoan ohaturik eta bereziki bi gerlen arteko pintura horiek, Tillac-enak bezala, orduko prentsa argazkiak baitziren, agertzen baitzaizkigu zirtzilen rolak, marraztu santibate/galarrots/libertimendu hauetan. Hauen antzerki balioa segurtatzeko aski zaizkie *Ihautiri solaseko* arkatzak hurbiltzea: baieztatzen, autentifikatzen dute elkar.

Ihauterietako agerraldi klasikoak lehen: turkoak neskari bilo mozten nabela erraldoiez, marexalak beste elegante baten ferratzen,

Lekunberriko bertsoetan bezala. Esanahiak, antzerki funtzioak jauzi egiten digu ahozilora, ezena horiek lotzen zaizkie orduko imajinarioan nesken puntu erotikoenei, biloak eta aztal beharriak, txorkatilak. Zirtzilen gutzia eta jokia zen nesken biloen ezta edo zango estalien fina jastatzea. Eta zirtzil izatearen apostua. Trukesak hauen atzemateko artzain grantzoa direlarik. Hango *gatu*a bezala? Nesken espresioak pollitik dira bereziki: min dute? edo gozaten dute mementoa, kasik, orduko beti, gozamen izugarria biltzen zutela ekintza horietatik *alegia* eskapatuz. Harrugeten marrazki libertin eta pikardiei hurbiltzen zaizkie. Kasik pornografian gara oraingo. Ausartzean ja. Suarekin jostatzen? Marexalaren ofizioa den sua edo ekialdera behatzen delarik, Behorlegi tutura, lurretik ateratzen ikusten dugun hura. Ekia Behorlegin harrotzen, itsasoan sartzen, Jakobe bidea ipar orratz, zirtzilen gaua eta unibertsoa da hona deitua. Behorlegiko artzain semea egin zen mediku. Hiri espantagarriko sendagileek porrot egiten zuten tokian kausitzen du, ardi kaka, zirtoa eta irria baliatuz. Ikasi du Garaziko unibertsitatean: populuaren, karrikaren eta bideko lagunen jakintzatik edan du. Medikua beraz edo sasi mediku? barbera? Irauzketako plazako hura bezala, Borddelek erakusten diguna izar ederra xangrinez beterik uzten. Marexalaren pereketan urturik? Pettiri ttipia salbatzeko aitak behiaren tripa zulatzen du ganibetaz, hau ere marexalen ebakuntza zen, bareak eta izainak sasi medikuen inguruko animalategia da, huntz eta apoen eran, baratzeria satorren artetik, sartzen diren ihiziak lehenak, izainak xangratzeko baliatzen zirenak.

Beste zirtzilak ere, nolaz ez, galarrotsetako munduan etxen, jauna da Sagardoiren marrazkietan tuta jo egile nagusia, joareekin hau, adarrarekin hura, baina ja, zer dira zigante horiek? Libertimenduko ziganteak, batere ez neskak, paparra du eskuinekoak, baina bereziki, zamaltzain eta kukuleroen burukoa dute, bolantena ere, froga behar balitz hemen agertzen zaigu argi. Batita Lazgoitik basajaun deitu zituen. Ez da dudarik hemendik aitzina, hauek arrak, kotsoak dira eta basajaun has-teko. Xapel solas segitzeko, tano upelak hor dira, mahasturuari itzuliko diren taulak oholta arrunta eginak... Nola ez ikus zuzendaritza guzia idatzirik ezena horretan? Uxerra eta abokaten arteko eskrima asto lasterretara garamatzana, eta nola ez ikus xapel horietan gure bolanten panpak, egiten baitute pertsonaia bertsolariarekin batera gure eskubi-dearen zaintzaile.

Ihauterietan gaude Piarres Hegitoaren ipuinekin. *Akurako ber-tza*: titulua bera jada programa da, zerria hil behar eta bertzik ez etxe pobreetan, alokatzen zen Espainiako karrikako berzkinaren etxen. Gure berzkina ez da kauter, ez da ibiltaria baina saltokia karrikan dauka, *pignon sur rue* erraten zaio horri frantsesez: *karrikarra* da euskaraz eta burgesa edo handi-mandiki zirtzilen lengoaietan.

Tano upeletan jarri mahaian erdi etzanik dira jujeak, Donapaleuko tribunalekoak zirela salatzen digu Hegitoak, ihaute hasia da, pasatuko zaizkigu zirtzilak: Ez dugu nahi urdea ez eta ere erdia, kostumagatik.... Ekarriak dira solasera, gosea, gosetea berdin ba, eta elika seguritatea, kontserbak. Istoria buhamearen alde doa hor, zirtzil zirtoak gaitu horren alde jartzen, bere sokorritzera Eliza deitzen duen dirudunaren kontra. Ohointza zilegitzen du beharrak eta infernua ohointza baten punitzeko soberakeria baita *irri egingarri ateraz* ordaintzen du. Hik zerua galdu duk gaur! Eta hik bertza. Definitiboegi zen sententzia hori hain jendetiar den ohointza baten epaitzeko.

Erlatibitate hori ikusten dugu ipuinez ipuin inposatzen, lege eta gainetik jiten diren zurruntasun guzieren aitzinean.

Gure antzerkiaren kode eta arketipo guziak dira ipuin hauetan kukutuak, gure commediaren pertsonaiak. Begira gure bost zirtzilak gauerdiko mezaren beha, espantuak eta gezurrak, eta zaldi andaluzak baduela artzainak, Iruñeko feiratik ekarria menturaz, eta jautsarazten dute zalditik astora lagunek. Begira nola elkar atxikia diren klaseko azken horiek: Pettan begiluze guardak gomenantaren isilean Pattin artzain kontrabandista gaztigatzen, pinterdi baten truk. Gilen zikiteroak proposatzen dio guarda aitzindariari kitorik xikitatzea maskarada plazan bezala. Azpi zentzu larri guziak erants geniezaizkiokeela. Alferkeria sublimatzen du irriak *Akungan* ipuinean.

Galdera bat haatik heldu zitzaigun errepikan azken denbora hauetan: zergatik hain zehatza den Hegitoak santibate erraten dio libertimenduari beti. Guilcher bera enganatu arte? Lehen ukaldian ohartu ez nintzaionak jauzi egin dit hor sudurrera eta anitz erakusten digu tradizioaren aldiaren aldiko haize txarrei egokitzeko ahalaz. Bi gerlen artean ez baitzen sobera ontsa ikusia gauaz ibiltzea, debekatua ere zitekeen santibate bati pentsatzea ere, karrikari hain hurbil et apez eta salatari broi ziren Izpura, Uharte, Zaro eta Donianeko aldiriko guziak. Baina ez da aise laxatzen ihauteriaren izpiritua. Libertimendua zen baliatzen herriz he-

rri eta etxez etxe joateko, egunaz bai baina Santibatez maskaturik. Hemen istorioan Pettiri Uharteko ehiztari txarra libertimendu gai bilakatzen dute eihalaratarrek, bertsolaria zirtzil egiten da ere parada bali, jokoak iraun dezan.. eta dena finitzen da ezkaratzean, laidostuak gomitaturik. Bortizkeria, askatasun pertsonal ukatzea, eta xaribari krudela- ren kontrako beste anatema guziak urrun dira.

Mixek Aurnagek zizkion Uharteko Sauveur Haranbururi galarrotsak kontarazi, berari egin zizkioten, galarrosketari izan zelarik bakarretan gaztean, bera ere alargunsa batekin ezkondu zelako. Sartu zen gauaz galarrosketarien artera eta ahapetik erran horren segitzeko, pentsatua zuela joko bat izigarri pollita eta ezkaratzean sarrarazi zituen denak, mahaia prest zen gau guzian besta egiteko. Ezkontzean gazteen klase soziala uzten dugu eta bestaz zerga ordaintzen hain goxo zen kolektibitateari.

Hemen da ikusten ere ene uste apalean zer duten ikustekorik santi- bateko gerrenek dantza luzean, Santibate eta libertimendua egun bakar egiten zelarik gerrena zuten dantza luzean dantzarazten, urde partea, harrapakinak erakusten kozinatu aitzin.

Zigante-pekua zamaltzainaren ekibalentea da gurean. Dantzari ere- dua. Hari tokatzen zaio Basajaunaren antzezte, bai jaun, eder eta ele- gante, baita bortuko jaun, mendizale zalu eta zaila. Basajaunak pre- sentzia gaitza du ipuin bilduma honetan. Sekulan baino gehiago ageri da honen sinbologia. Ezterenzubiarren ahotik bilduak dira ipuin gehient- suak eta garai hartan oraino Ezterenzubiri bortua erraten zitzaion. Gehientsuak entzunak nituen, molde ahulago batean batzuk, baina lekuak ja berak ziren. Basajauna bortua da nonbait edo horren jauna. Sinestea bizi zen eta bizirik dago. *Hiru egiak*, Gereztegitik beheragoko Harrietakoa da ipuina Errozateko artzain bidean, *Antso eta ulainak*-ek esplikatzeko digu Antsok (errege izena du) aberats egiten duela errespe- tatzen duen artzain gaztea, mendiari basailu zina egin behar zaiola ira- kurtzen da Hegitzaen istorio hauetan ere. *Basajauna irrintzinaka*-rekin hezurretaraino sartzen zaigu mendiaren beldurra, ulertzen dugularik non pasatzen den bietan. Gauaz dabilta bi artzainak egunaz ere sartu behar ez diren tokietan, Beherobitik goiti, Uztarazuko pentzean bidean Ezpela deitzen den tokian, han Ttirra eta Karrika zaharreraren artean Leize bizkarre deitu gune izugarrian kexatu zaie Basa jauna eta xantzaz harpea atzemanik egoten dira argitu arte, basajaunaren manua errespe-

tatuz. Hartxilondoko artzain gazteak ezin du atera gauaz otsoen kontra egitera, ezin du polizia egin berea ez duen leku batean, Justizia jaunarena zen Erdi Aroan, Basajaunarena hemen, horren indarra leiendakoa da, trunkoaren heineko makila darabil eta onartu dituen ardiak berak ditu defenditzen. Hugoren *Mendeen leienda*-n Olivier eta Roland ari dira borrokan, memento batez enborra hartzen du batek eta makila deitzen. Hartzarekin duen egite ez du balio erratea ere. Edo gizotsoarekin Lekunberriko bertsoetan bezala? Jende zangoa du bata eta mandoarena bestea. Erdi jende erdi ihizi edo animalia.

Baina Eiheraberri edo Portaleburutik so egonez, Donibanen, eguzkia Behorlegi tutun jalgitzen da, handik jiten zaigu argia, bizia eta lillura. Ez zegokeen Piarres Hegitza garaztarren mito fundatzailea kontatu gabe. Horren bertsioa biziki ederra da. Haxeriharkaitz ez, baina artzain bat (denek ulertua dugu honaz geroz artzaina zirtzila dela eta ez duela deus ikusteko laborari batekin) Apanizetik heldu da, Zuberotarra da beraz Haxeriharkaitz eta garaztartuko da. Bahitzen du basajaunak eta baliatzen sehi gisa zorrien hiltzeko. Basa jauna jauna da baina ihizi ere bai. Oroitzen gara paleolitikoko jendaldez edo multzoez, ihizien arteko hierarkiez. Ttipiek bizkarkoiak behar dituztela kendu dominanteei. Eri pototza zorri hiltzailea dela badaki formula biltzaileak, eta beti bezala galtzen delarik ordaintzen da. Akilimarro ez zakala sobera harro ez da debaldetan erraten.

Bandil, inutil, ohoin ttipi eta besteen unibertsoa zaigu hemen xerbitxatua, zirtzilen mundua hots, beren barneko morala eta filosofiarekin, bere *loser* anarkismo merkearekin. Bidez bide dabilta eta haien istorioak toki izenez beteak dira, hainbat funtzio baitute. Zuziñate misteriotsua Ezterenzubiko muga, lamina, akelarre eta ohoin segada gunea, kontrabandistak eta guarden elkar atzeman toki.

Jada ikusia dugu, zirtzilen kexua edo arrangura gosea da, Mehetegia bezalako etxean bizi dira eta asetzea aments. Eske kantuetan aldarrikatzen dute beren osagarria, beren biziitzeko nahia, landare zikineta famatua, eztarri sanoetan ezagutzen. Xikiteroa bost lagun arteko pobreena da baina honek du indar aski *Garaziko biper gorrien* irensteko bere lagun so bekaiztiaren pean. Urde hiltzea urteko sasoin ederrena zitzaian, garizuma aitzin, eskatzea aski, bil zitekeen edozein etxetan zerbait. Zerbait badago bederen. Zirtzilenak dira *Jatsuko tripot txarrak*

dena gatz eta tipul, *Santibatek andere* kantukoak, zerri kakaz beteak hauek, berztara berekoak zituzketen.

Zirtzilak auzoez dugun ideiaren miraila dira, alegiazko arrotz horiek, mugak ber marrazten dizkigute eta kontaktuan berriz ezartzen gure bizi kideekin. Erritorik gabe ez dugu elkar sekulan ikusten. Arraile-riaz busti *salamalek* horiek kontaktuan sartzeko ziren, herabetasuna hausten zuten manera larria izanik ere batzuetan. Kantonierra eta pietuna hola dira elkarri ari Larzabalen antzerkian. Ez gara Garazin, biziki abilak baina zuberotarrak dira kasko hutsak, pobre gara baina Ahetzek besta apairua egiten dute zerri beharriaren laurdenaren laurdena ezarriz. Ikusten denez Behorlegitarrek, Ezterenzubiarrak mundu horren markesak dira, limes dute zaintzen.

Garazikeriek urrunago ematen gaituzte oraino, *Santibate garazin-ek* karrika dantzaren parte hartzaileen katalogoa egiten badigu botiges baten zurruntasunarekin, egozten ahal genion Hegitza zirtzilak, oraingo gure proiektuetarako funtsezkoenak ahanzten zituela. Hanka sartzan genuen. Irakurri behar zen finitu arte. Ipuinetan zituen gorde. Behar bada ez baitira hauek hainbeste jantziarik definitzen eta izendatzea ez delako aski jokalaria plaza erdira bultzatzeko. Izpiritu batez behar baita antzezlea bete.

Artzaina, zikiteroa, musikaria, mugazaina eta amerikarra, lehen lauen elkarrekilakoa bidea da, bosgarrena alferkeriak die juntatzen. Rantierra eta denbora berean ez familia burgesetarik jalgitzen. Gehi dakizkieke gerlari ohi karlixtak, entseatu gerla guziak galtzen dituztenak, eta herria hartzen baitute denak joanak direlarik, oposatzen baitira kabalkada aitzineko kapitainari eta irrigarri bilakatzen beren Zaraitzuko doinuarekin. Ahantzi gabe kontatua dela antzerki koru bat bezala, zuzendaritza ere idazten baitigu: Hor dire ala fan dire? Hor dira. Etxe guzietan sartzan dira Apal buruak apal Eta ikusten dira txapel gorriak kukutzen. Buruzagiak commediako matamore edo kapitan aire argia du, denak joan ondoan: Aitzina mutilak hil edo bizi.

Zirtzilen zerrenda ez da exaustiboa, ez da ofiziorik horretan sartzen ez denik eta sustut ez-ofiziorik. Ezen bizitzeko ez baita bide ez deusik. *Akungoan* istorio pollitak oroitarazten digu, musikaria zirtzila bada hemen Turrutek fornitzen digu estakuru aski horretan nahitara klasifikatua izateko beti bada gu baino apalago. Zer egiten duk orain? eskatzen diotelarik bati: *Akungoan* ihardesten du. Zer duk hori? Atabalaria segitzen diat eta kakiten ari delarik makilak atxikitzen dazkoat. Ezdeuske-

ria asumitua, ez baita filosofia horretan ez deusik, irri egiteko estakuruak baizik.

Zirtzilen izpiritua hobekienik laburbiltzen duen istorio pollitena, harri bitxia ja, *Nagusi zaharren sudur hotza*. Zikiteroa lanean ari zen jatekoaren truk, eta urtatsez joan zen, eske, egun horretan ikustatea era-kusten baitzaie urte guzian gure bisitatzen eta laguntzen ari direnei, suhiltzaile edo pietun, gaurregun ere. Nagusi zaharrak galde egiten dio sekulako hotzarekin hirira laguntzeko. Zalditegitik jalgiarazten dio lau errotako zaldi-karrusa, bi zaldik tiraturik, *karrusetan* ikusten dugun berbera. Xikiteroa karrosako kanpoko aulkian da hotzarekin gidei ezin eutsiz eta nagusia barnean. Nagusia pleñitzen delarik edo harrotzen surdura baizik ez duela hotzik, xikiteroak erraten dio bere ipurziloan sartzeko berak hori baitu bero duen leku bakarra. Rabelais handiak onartuko duen zapargarritasun gordinaz bestalde, zirtolarien azote ukaldia, dena badu... baina bereziki klaseen arteko osagarritasunaren metafora da, ez deusak gabe ez garela deus. Eta behar genuke izpiritu horren gainean gogoetatu gehiago menturaz oparotasun denborak ahituko zai-zkigulako.

Dena da antzerki hemen, xikiteroak sudur luzea du eta nagusi gazteak matel borobilak, mehakoilak eta potoloak osatzen dute pare, pailasoen munduan gara, eta erraten dio: Zu bezalako matel lodiak banitu ez liteke ageri ene sudur luzea. Zirria eta kuia gisa zaizkigu aurkezten, haizeak pleatzeko gisan bata, saldari indar fritsik ez ematen besteak tupina bete ondoan. Harrugetek marrazturik ikusten dugu gizon ttipi zingortua, bere xotx makurren gainera iganik eta bere karga eza ezin tira....

Dena antzeztua da hitzen artetik, Brecht handiaren *Puntilla nagusia eta Mati morroia*-ren harreman erdi ustelak irakurtzen ditugu. *Commedia*-n eta *Molière*-n, *Beaumarchais*-n diren morroi abilen munduan gara, gure saltsan berriz kozinatua, eta jauzi egiten dugu, ezazolak behi kakan bezala, ehiztari pasadizoetan, segur naiz orain Larzabal eta Hegitua istorio kongan ari direla nonbait.

Larزابalekin jada erran bezala, orain sartuak baikara gure betiko teatroan, ez ote da hemen ere ez errana gordetzen, usia ekartzen duten gure munduaren zauri gaizkonduetan. Beldurrarengatik desegitera utzi genuen Oluntzeko jauregi madarikatuan. Gillotinatua burua besapean berriz heldu Zarora justizia eske, arima erratuak non nahi, tobera eta sasi tribunalak dira altxatzen, injustizian ahantziek zorra kobratu nahi.

Gaztelu zaharretik huntzak eta xori sorginak zaizkigu biloetan nahasten. Hor gaueko debeku guziak baino azkarragoa baitute amodioa, mutiko eta neska gazteak menturatzen dira leku sorginduetara, Oluntzeko lamin osinaren gaineko zubitik, han ito guzien gurutzeen artetik pasatzen. Gaua. Entzun: *gau ainaraken* soinua botatzen du Jakes Turrutek matelak borobil. Hau isildu orduko, debekatua eta ez errana, sekulan ez trenkatua botako baita zirtzilen ahotik.

Zaudezte: *Zerria eta astoa*, zerria bazkatu baitute eta aserik atxiki, trufatzen da mando zaharraz makil ukaldika urdinu baitiote bizkar hezurra, eta jiten da negua eta hau tupinetara joaten delarik bortuko bidea hartuko du laster besteak Portaleburutik goiti. Hiri horretarik urrun libertate gune haietara. Ttipi ahul eta lehertuen mendekioa bailitzan. Hemen fabula guti eta zirtzilen filosofiatik anitz. Sobera gantzadun baldin bahiz ageri kasu emak barurraren biharamunari Jainkoa luzakor baina ez ahanzkor

Minuta bat: denak berriz irakurri behar ditut, giltza eskutan dudalarik orain. Hau zirtzilen Biblia da, libertimendu bezperan ohore puska bat duten zirtzil guziek gogoz ikasi beharra plazara jautsi aitzin.

Kazetariak: Orduan libertimendua berriz muntatu duzue, nolaz galdu zen?

Zirtzilak: Ez zen sekulan galdu: Piarres Hegitua atxiki zuen urinean.